



Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi

Yıl: 2019, Cilt: 20, Sayı: 4, Sayfa No: 707-736

DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.529379

ARAŞTIRMA

Gönderim Tarihi: 19.02.2019

Kabul Tarihi: 16.10.2019

Erken Görünüm: 28.10.2019

Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve Öğretim Programının Engellilik Açısından İncelenmesi

Abdurrahman Mengi *
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Öz

Bu araştırma, İlkokul ve Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (SBDK) ve Öğretim Programının (ÖP) engellilik açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Araştırma ile engelliliğe ilişkin kavramların, konu/temaların İlkokul ve Ortaokul SBDK ve ÖP’de ne şekilde, kaç kez ve hangi bağlamlarda ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırmada nitel araştırma yaklaşımı benimsenmiştir. Araştırmanın veri toplama süreci Eylül 2018’de başlayıp Şubat 2019’da tamamlanmıştır. Araştırmanın verileri doküman incelemesi yoluyla elde edilmiş ve elde edilen veriler doküman incelemesi aşamalarına uygun olarak içerik analizi tekniğiyle incelenmiştir. Araştırma sonucu genel olarak değerlendirildiğinde; Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (SBDÖP) 7 öğrenme alanı bulunmaktadır. Bu öğrenme alanlarıyla ilgili İlkokul 4. ve Ortaokul 5. Sınıflarda 33 kazanım, 6. Sınıfta 34 ve 7. Sınıfta ise kazanım sayısı 31 olarak verilmektedir. Tüm bu kazanımlardan sadece iki kazanım ile SBDÖP’de engellilik olgusuna yer verilmiştir. SBDK’lerde ise toplam 26 kavram ve 8 görsel ile engellilik konusuna dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla SBDK ve ÖP’de engellilik olgusunun oldukça az ele alındığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu nedenle araştırma sonunda, engellilik olgusuna ilişkin mevcut kaynaklardaki eksiklerin giderilmesine yönelik bir dizi öneride bulunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Sosyal bilgiler dersi, öğretim programı, engellilik olgusu, ilkokul ve ortaokul, ders kitapları.

Önerilen Atıf Şekli

Mengi, A. (2019). Sosyal bilgiler ders kitabı ve öğretim programının engellilik açısından incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 20(4), 707-736. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.123456

**Sorumlu Yazar:* Dr. Öğr. Üyesi, E-posta: a.mengi76@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-5903-254X>

ÖZEL EĞİTİM DERGİSİ

Engellilik olgusunu bilimsel olarak ele alınan ilk model tıbbi modeldir. Tıbbi model engelli olma göstergesi olarak bireyin bedenine odaklanmaktadır. Bireyin engelini tanımlarken bireyin bedenindeki işlev bozukluğuna işaret etmektedir. Böylece bedenle kurulan ilişkide bedendeki organların işlevlerini dikkate almakta ve özünde normal veya öteki beden/engelli beden ayırımına kapı aralamaktadır. Artık engelli beden, “bireyin tek duyulabilir dışı vurumunu oluşturmakta ve genel olarak iç doğanın en genel ifadesi olarak algılanmaktadır” (Bourdieu, 2015, s. 284). Oysa engellilik olgusu, bireylerin bedensel, zihinsel ve psikolojik süreçlerindeki faaliyetlere indirgenemeyecek kadar geniş bir toplumsal ve kültürel temelle dayanmaktadır (Demir, 2018). Dolayısıyla engellilik olgusunun biyolojik, psikolojik ve sosyolojik çerçevede tanımlanması kaçınılmazdır (Depeltea, 2015). Toplum tarafında dışlanan ve ayrımcılığa tabi tutulan engelli bireyler (Bauman, 2015) ile toplum arasında karşılıklı bir etkileşim zinciri bulunmaktadır. (Goffman, 2016). Bourdieu’ya (2016) göre, bireyin bedeni toplumsal dünyada var olur ve toplumsal dünya ise (hexis veya eidos biçiminde) bireylerin bedeni ile varlık kazanır. Bu nedenle toplumsal yaşam, bireylerin varoluşuna imkân veren biyolojik, psikoloji ve sosyolojik özelliklerini etkilemektedir (Kasper, 2015).

Literatürde çok farklı tanımlar yapıldığı için engelliliğin geçerli bir tanımını yapmak bir hayli güçtür. Engellilik kavramı; işitme, görme, yürüme gibi kabiliyetleri sınırlı olan bireyi çağrıştırmaktadır. Bireyin bu kabiliyetini sınırlı kılan nedenler ise, doğum öncesi, doğum esnasında ve doğum sonrasında yaşanan nedenler olarak sıralanmaktadır. Genel bir ifadeyle engellilik; herhangi bir nedenle fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeylerde kayıplar olan; diğer bireyler ile birlikte toplumsal alanlara, iç ve dış mekânlara eşit koşullarda tam ve etkin katılımı kısıtlanan; toplumsal algı, tutum, bakış açılarından etkilenen; yaşam süreçleri boyunca danışmanlık ve destek hizmetlerine gereksinim duyan bireyleri ifade etmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de engelli bireyler, toplumun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü’nün (World Health Organization [WHO], 2011) verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %15’i engellidir. Türkiye Özürlüler Araştırması’nın [TÖA] 2002 verilerine göre ise Türkiye nüfusunun %12.29’u engellidir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2002). Bu da demektir ki Türkiye’de dokuz kişiden biri engellidir. Bu nedenle günümüzde dünyada ve Türkiye’de engellilik araştırmalarına ilgi artmaktadır. Günümüz Türkiye’inde engellilere yönelik araştırmalar, akademik çevrelerin ve sivil toplum hareketlerin ilgi odağı haline gelmiştir. Çünkü Türkiye’de kamusal alanlarda yani toplu taşıma araçlarında, alışveriş merkezlerinde, sosyal yaşam alanları gibi kamusal alanlarda, toplumun engelli bireylere yönelik tutumları, davranış ve bakış açısının olumsuz olması nedeniyle engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi yönünde büyük sorunlar yaşadığı görülmektedir. Özellikle toplu taşıma araçları, alışveriş merkezleri, kaldırımlar, parklar, sinemalar, kamu binaları, okullar gibi birçok alan engelli bireyler için uygun şartlar taşımamaktadır. Bu yüzden engelli bireylerin iç ve dış mekânlara erişimi kısıtlanmış, engelli bireylerin sosyal çevreleri ile iletişim ve etkileşimleri engellenmiştir. Hâlbuki insan biyo-psiko-sosyal bir varlıktır. Yani biyolojik, psikolojik ve sosyolojik nitelikleri ile hem bireysel hem de toplumsal bir varlıktır. İnsanlar ekonomik, toplumsal, siyasal, kültürel, psikolojik ve fiziksel olarak birbirlerinden farklı oldukları gibi gelişimleri de farklıdır (Mengi, 2014). Toplumda engelli bireylere yönelik normalci bakış açısı toplumda baskın ise engelli bireylerin toplumla bütünleşmesi güç olacaktır (Mengi, 2014). Bireyler sahip oldukları nitelikleri bakımından toplumda ya kabul görmekteler ya da dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Toplumda kabul görmeyen bireylerin toplumun geneliyle bağları zayıf olmakta ve toplumsal bütünleşmeleri zorlaşmaktadır (Çopuroğlu & Mengi, 2014). Dolayısıyla toplumsal yapı ve sosyal bünyede meydana gelecek sorunlar ancak sosyal bilim araştırmaları ve sosyolojik araştırmalar ile fark edilebilir. Çünkü sosyolojik araştırmalar neticesinde toplumsal bütünleşmeyi riske eden sorunlar görünürlük kazanmaktadır. Ayrıca sosyolojik araştırmalar, bir toplumun sağlıklı bir toplumsal bünyeye sahip olup olmadığını da görünür kılmaktadır. Bu araştırma da sosyolojik bir perspektifle sosyal bilgiler ders kitaplarının ve öğretim programının engellilik açısından incelenmesi konusuna odaklanmıştır. Bireyin toplumla bütünleşmesi, bireysel farklılıkların farkına varılması ve farklı gelişen bireylerin farklılıklarına saygı gibi konuları ele alması nedeniyle sosyal bilgiler ders kitapları ve öğretim programı engellilik olgusu açısından araştırmaya değer bulunmuştur.

Sosyal Bilgiler Dersi (SBD), ilk olarak Amerika’da bir konu alanı ve ders olarak okutulmuştur. Özellikle 20. yüzyılda sosyal yaşamdaki sorunların artması, toplumsal değişimin hızlanması ve sosyal çatışmaların yaygınlaşması ile birlikte SBD önem kazanmıştır (Erden, 1998; Tabachnick, 1991). Türkiye’de Yurttaşlık Bilgisi ve Vatandaşlık Bilgileri dersinin ilk kez 1952 yılında V. Milli Eğitim Şurasında ilk ve orta dereceli okullarda okutulması uygun görülmüştür (Anıl, 1999; Binbaşıoğlu, 1981). 1967 yılında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri SBD kapsamında birleştirilmiştir. SBD ortaokul 1., 2. ve 3. sınıflarda okutulmuştur. 1997 yılında sekiz yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçilmiş ve Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri müfredattan çıkarılmıştır. Yerine SBD konulmuştur. Böylece ilköğretim 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda SBD okutulmuştur. Günümüzde SBD ilkokul 4. sınıfta ve ortaokul 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulmaktadır. SBD, bireyin kendisini ve başkalarını tanımasına; insanlarla, yerlerle etkileşime geçmesine imkân tanımaktadır (Hunkins, Jeter & Maxey, 1982). SBD demokratik bir toplum için bireylere uygar bir vatandaşlık kimliği kazandıran, toplumun farklı kesimlerini birbirine bağlayan, farklı disiplinleri bünyesinde barındıran, öğrencilere kişisel, sosyal ve kültürel tecrübeler kazandıran bir müfredat alanı olarak düşünülebilir (National Council for Social Studies [NCSS], 1994; Sunal ve Haas, 2005). Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi’ne (NCSS, 1994) göre; SBD’nin amacı, “bağımsız bir dünyada demokratik bir toplumun ve farklı kültürlerin vatandaşları olarak genç neslin, halk yararı için karar verme kabiliyetini geliştirmesine yardımcı olmaktır” (İpek, 2011, s.12).

SBDK’ler, konu/tema, metinler ve görselleriyle, daha küçük yaştan itibaren bireylerin bilgisini, algısını ve hayal gücünü şekillendiren en önemli ders kaynaklarından biridir. Okullarda iyi bir vatandaş yetiştirme konusunda önemli görev üstlenen derslerden biri de SBD’dir. 2016-2017 istatistik verilerine bakıldığında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) bünyesinde bulunan özel ve resmi ilkokullarda yaklaşık 4.972.430 öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir. Ayrıca 5 milyon 89 bin 203 öğrenci resmi okullarda, 287 bin 928 öğrenci özel okullarda, 142 bin 557 öğrenci ise açık öğretim okulunda ortaokul düzeyinde eğitim almaktadır. Ortaokullarda toplamda 5.519.688 öğrencinin eğitim aldığı görülmektedir (MEB, 2017). Bu öğrencilerin hepsi SBD’yi almaktadır. SBD, öğrencinin veya bireyin içinde bulunduğu sosyolojik evrenle ve toplumsal yaşamla önemli oranda ilişkilidir. SBD öğrencilere sosyal katılım ile ilgili temel bilgiler vererek iyi bir vatandaş olma amacını taşımaktadır (Deveci, 2005). Ayrıca SBD, öğrencilerin sosyal dünyayı anlayabileceği ve bu sosyal dünyada bir vatandaş olarak yaşanan süreçlere etkin bir şekilde dâhil olmasının gerekliliğini öğretmektedir (Sunal & Haas, 2005).

SBD bireyin sosyalleşmesine, öğrencilerin sosyal bilgiler ile ilgili temel ilkeleri öğrenmesine, öğrencilerin problem çözme becerisi kazanmasına katkı sağlar (Berkant & Atmaca 2013). SBD, insanın canlı ve cansız çevre ile etkileşimini açıklamaya çalışır. Gerek doğa gerekse sosyal olayların insanın hayatı üzerindeki etkilerine değinir. İnsanın toplumsal yönünü güçlendirmek için insana hak, ödev, sorumluluk ile dil ve tarih bilincinin yerleşmesine çalışır. İnsanın vatanına-milletine bağlı, tüm insanlara karşı saygılı, bireysel-sosyal meselelerin çözümünde rol alan, kültür ve mirasına sahip çıkan, üretim tüketim dengesini gözetken bireyler olmasını sağlar. SBD insanın, yerel-küresel kimlikler bağlamında etkin vatandaş olmasına, doğaya ve sosyal çevresine karşı duyarlı olmasına yönelik bir içerik taşır. SBD bireylere, birçok konuda belli kazanım, beceri ve değerler kazandıran bir derstir. SBD, sosyal bilimlere ait birçok disiplini içinde barındıran, disiplinlerarası bir yaklaşımla oluşturulmuştur. Dolayısıyla SBD birçok sosyal olay ve olguyu kendisine konu edinir. Engelliliğe sosyal bir olgu olarak bakıldığında, SBD’nin engellilik olgusunu da bir konu olarak işleme beklenir.

Toplum oluşturulan bireylerde daha küçük yaştan itibaren engellilere yönelik bir bakış açısı oluşmaktadır. Sosyal Bilgiler Müfredatı da ilkokul ve ortaokul çağındaki bireylerin tutum, davranış ve bakış açısını şekillendirme amacını taşımaktadır. Dolayısıyla SBDK ve öğretim programında (ÖP) engellilik olgusuna ne kadar yer verildiği önem arz etmekte ve merak uyandırmaktadır. Bu nedenle böyle bir araştırmaya gereksinim duyulmuş ve araştırma ile ilgili alanyazına ulaşılmaya çalışılmıştır. Alanyazın taraması neticesinde sadece Çayır ve Ergün’ün (2017), “Ders Kitaplarında Engellilik Tavsiyeler Raporu” adlı araştırmalarına ulaşılmıştır. Ayrıca engellilik olgusuna ilişkin SBDK’nin içeriğiyle ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanılmadığı için yeni bir araştırmanın önemi de artmıştır. Bu nedenle engellilik olgusuna ilişkin SBDK’nin içeriğinin incelenmesi konusu araştırmaya değer

bulunmuştur. Bu araştırmanın kapsamı sadece 2018-2019 yılında ilkököl ve ortaokullarda okutulan SBDK ve ÖP'nin içeriği ile sınırlıdır.

Bu araştırmanın amacı, İlkokul ve Ortaokul SBDK ve ÖP'nin içeriğinin engellilik olgusu açısından incelenmesidir. Araştırma ile engellilik olgusunun, SBDK ve ÖP'nin içeriğinde konu/tema ve görseller bakımından nasıl sunulduğu, ne sıklıkla ve hangi bağlamlarda ele alındığı saptamaya çalışılmıştır. Dolayısıyla araştırma aşağıda verilen dört temel araştırma sorusundan hareketle yürütülmüştür.

1. İlkokul 4. sınıf SBDK ve ÖP'de engellilik ile ilgili herhangi bir öğrenme alanı, örüntü, tema, kazanım, kavram, bilgi, görsel yer almakta mıdır, varsa nasıl ele alınmıştır?
2. Ortaokul 5. sınıf SBDK ve ÖP'de engellilik ile ilgili herhangi bir öğrenme alanı, örüntü, tema, kazanım, kavram, bilgi, görsel yer almakta mıdır, varsa nasıl ele alınmıştır?
3. Ortaokul 6. sınıf SBDK ve ÖP'de engellilik ile ilgili herhangi bir öğrenme alanı, örüntü, tema, kazanım, kavram, bilgi, görsel yer almakta mıdır, varsa nasıl ele alınmıştır?
4. Ortaokul 7. sınıf SBDK ve ÖP'de engellilik ile ilgili herhangi bir öğrenme alanı, örüntü, tema, kazanım, kavram, bilgi, görsel yer almakta mıdır, varsa nasıl ele alınmıştır?

Yöntem

Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden olan durum çalışmasından hareketle doküman incelenmesine başvurarak nitel veri toplama ve değerlendirme tekniklerinin kullanıldığı nitel bir araştırmadır. Araştırmada SBDK'lerinde engellilik ile ilgili öğrenim alanları, kazanımları, becerileri ve konu/temaları belirlemek üzere doküman incelemesinden yararlanılmıştır. Doküman incelemesi ile araştırma konusu ile ilgili olan "arşiv kayıtları, kitaplar, dergiler, biyografiler, günlükler, mektuplar, filmler, radyo ve televizyon programları gibi yazılı ve görsel materyaller incelenir" (Balcı, 2001). Bu araştırmada, SBDK ve ÖP yazılı ve görsel olarak incelendiği için yani araştırmanın amacına uygunluğu nedeniyle doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır.

Veri Toplama Araçları veya Veri Kaynakları

Araştırmada nitel veri toplama araçlarından biri olan doküman incelemesi yoluyla verilere ulaşılmıştır. Araştırmanın veri toplama süreci Eylül 2018'de başlayıp Şubat 2019'da tamamlanmıştır. Araştırma sürecinde konu ile ilgili alanyazın taraması çerçevesinde engellilikle doğrudan ilişkili toplam 31 kelimelik bir tarama listesi oluşturulmuştur. Ancak tarama esnasında engellilik ile dolaylı olarak ilişkili 14 kavram daha tespit edilmiştir. Böylece Ek B'de verilen toplam 45 tane kavram ile araştırma verilerine ulaşılmıştır. 2018-2019 öğretim yılında MEB tarafından ders kitabı olarak okutulan ilkököl 4. sınıf ve ortaokul 5., 6. ve 7. sınıfların SBDK'leri ve ÖP veri kaynağı olarak incelenmiştir. Araştırma kapsamında incelenen kitapların künyesi ile ilgili bilgi Ek A'da verilmiştir. İlkokul 4. sınıf ve ortaokul 5., 6. ve 7. sınıflar SBDK'lerinin içeriği sayfa sayfa taranmıştır. Ek B'de verilen kavram listesi bağlamında engellilik ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak kullanılan kavram, konu/tema ve görsellere ulaşılmıştır. Araştırma verileri içerik ve görseller açısından detaylı olarak incelenmiştir. Veriler, dört farklı sınıf düzeyine ilişkin ders kitapları ve öğretim programında yer alan öğrenme alanlarına bağlı kazanım, beceri, kavram ve değer ifadesine odaklanarak elde edilmiştir. Böylece altı aylık süreçte doküman incelemeleri tamamlanarak araştırma verilerine ulaşılmıştır.

Veri Analizi

Araştırmanın verileri doküman incelemesi aşamalarına uygun içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. İlkokul 4. sınıf SBDK ve ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf SBDK'lerindeki öğrenme alanlarına bağlı olarak verilen kazanımlara ilişkin temalarda engellilik olgusu ile ilgili tespit edilen kavramlar, konu/tema ve görseller sınıf düzeyine ve araştırma sorularına uygun olarak düzenlenmiştir. Doğrudan ve dolaylı olarak engellilik ile ilgili veriler belli konu/tema ve kodlar şeklinde tasnif edilmiştir. Böylece verilerin içinde bulunduğu öğrenme alanı, konu/tema, kazanım, kavram ve görseller hangi sınıfa ait SBDK'nin kaçınıcı sayfasında geçtiği tablolar, fotoğraflar

aracılığıyla sunulmuştur. Veri setleri tablo, şekil, şema ve görseller yoluyla tasnif edilmiştir. Dokümanlardan ulaşılan yazılı ve görsel verilerin bir kısmı fotoğraflanarak bulgular kısmında verilmiştir.

Araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla araştırma sürecinde doküman incelemesine ilişkin fotoğraflamalar yapılmış ve verilerin analizi aşamasından da kodlama için uzman görüşü alınmıştır. Araştırmacı doküman incelemesi neticesinde elde ettiği verileri analiz etmek için Ek B’de belirtilen kavramlar çerçevesinde belli kodlara ulaşmıştır. Ayrıca, araştırma verilerin güvenilirliği için Van İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı okullarda çalışan iki ayrı sosyal bilgiler öğretmeni tarafından bağımsız olarak SBDK ve ÖP engellilik açısından taranmış ve belli kodlar elde edilmiştir. Araştırmacı ile uzman görüşleri karşılaştırılmış ve analiz verilerin birbiriyle tutarlı olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmacı, görüş birliği ve görüş ayrılığının araştırmanın güvenilirliğine etkisini hesaplamak için Miles ve Huberman’ın (1994, s. 64) güvenilirlik formülünden (Güvenirlik = Görüş Birliği \times 100 / Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) yararlanmıştır. Hesaplama neticesinde %91 oranında görüş birliği olduğu sonucuna varılmıştır.

Bulgular

2018-2019 öğretim yılında okutulan İlkokul ve Ortaokul Sosyal Bilgiler ders programı yedi öğrenme alanından oluşmaktadır. Bu öğrenme alanları içinde yer alan kazanımlar, konular ve görseller engellilik açısından detaylı bir biçimde incelenmiştir. Böylece engellilik konusundaki temel örüntüler tespit edilmeye çalışılmıştır. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (SBDÖP) öğrenme alanları ve süreleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1

SBDÖP Öğrenme Alanları ve Süreleri

Sınıflar	4. sınıf			5. sınıf			6. sınıf			7. sınıf		
	Kazanım	Süre oranı (%)	Ders Saati	Kazanım	Süre oranı (%)	Ders saati	Kazanım	Süre oranı (%)	Ders saati	Kazanım	Süre oranı (%)	Ders saati
Öğrenme alanı												
Birey ve Toplum	5	11.1	12	4	13	14	5	11.1	12	4	11.1	12
Kültür ve Miras	4	13	14	5	16.6	18	5	20.4	22	5	27.8	30
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	6	18.5	20	5	16.6	18	4	13	14	4	13.9	15
Bilim, Teknoloji ve Toplum	5	14.8	16	5	13	14	4	11.1	12	4	11.1	12
Üretim Dağıtım ve Tüketim	5	16.6	18	6	16.6	18	6	16.6	18	6	13.9	15
Etkin Vatandaşlık	4	13	14	4	11.1	12	6	14.8	16	4	11.1	12
Küresel Bağlantılar	4	13	14	4	13	14	4	13	14	4	11.1	12
Toplam	33	100	108	33	100	108	34	100	108	31	100	108

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı (2018e). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı* (s.11). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden edinilmiştir.

Tablo 1’e bakıldığında ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf SBDK temelde yedi öğrenme alanı ile öğretim aracı olarak kullanılmaktadır. MEB ilkokul 4. sınıftan ortaokul 7. sınıfa kadar aynı öğrenme alanlarıyla yani *sarmallık ilkesine* uygun olarak öğretim yapmaktadır. Ancak her sınıf düzeyinde öğrenme alanına bağlı kazanımlar farklılık arz etmektedir. Her bir öğrenme alanına bağlı sınıf düzeyine uygun kazanımlar belirlenmiş ve her sınıf düzeyine aynı öğrenme alanının altında farklı kazanımlarla öğretim yapılmaktadır. SBDÖP’de ilkokul 4. ve ortaokul 5. sınıflarda 33 kazanım, ortaokul 6. sınıfta 34 ve 7. sınıfta ise kazanım sayısı 31 olarak verilmektedir.

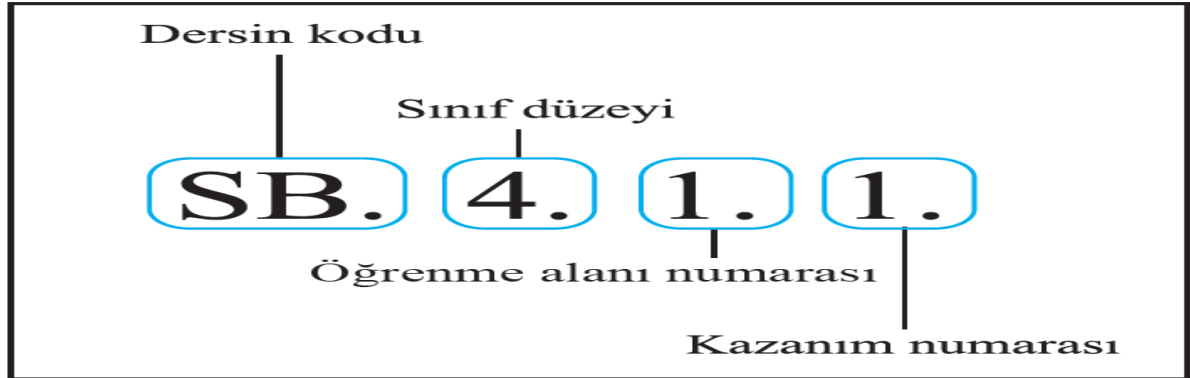
SBDÖP ile ilkokul ve ortaokul öğrencilerine 27 temel becerinin kazandırılması amaçlanmaktadır. Amaçlarda ifadesi olan ve Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi (TYÇ) ile de uyumlu olarak SBD kapsamında kazandırılması amaçlanan temel beceriler Şekil 1’de verilmiştir.

1. Araştırma	15. Kanıt kullanma
2. Çevre okuryazarlığı	16. Karar verme
3. Değişim ve sürekliliği algılama	17. Konum analizi
4. Dijital okuryazarlık	18. Medya okuryazarlığı
5. Eleştirel düşünme	19. Mekânı algılama
6. Empati	20. Öz denetim
7. Finansal okuryazarlık	21. Politik okuryazarlık
8. Girişimcilik	22. Problem çözme
9. Gözlem	23. Sosyal katılım
10. Harita okuryazarlığı	24. Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
11. Hukuk okuryazarlığı	25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
12. İletişim	26. Yenilikçi düşünme
13. İş birliği	27. Zaman ve kronolojiyi algılama
14. Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	

Şekil 1. SBDÖP öğrenme alanları ve süreleri.

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2018e). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı* (s.8). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20C4%B0LG%C4%B0LER%20C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden edinilmiştir.

Şekil 1’de verilen 27 temel becerinin neredeyse hepsi, doğrudan engellilik olgusuyla ilişkili olmadığı görülmektedir. Bu temel becerilerden sadece empati dolaylı olarak engellilik olgusuyla ilişkilendirilebilir. Çünkü empati becerisini kazanan bireyler engelli bireylerin yaşadığı engellilik olgusunu diğer bireylerden daha çok anlama imkanına sahip olduğu söylenebilir.



Şekil 2. SBÖP’de kullanılan kodlar.

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı. (2018e). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı. İlkokul 4. sınıf ve ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflar* (s.12). <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20C4%B0LG%C4%B0LER%20C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden edinilmiştir.

Yukarıdaki bulgularla daha çok SBDK ve ÖP’de bulunan öğrenme alanları ve sürelerine, kazanımlara, temel becerilere ilişkin bulgulara yer verilerek SBDK ve ÖP’ye ilişkin genel bir fikir oluşturulmaya çalışılmıştır. Ayrıca SBDK ve ÖP’ye engellilikle ilişkili tespit edilen araştırma bulguları, ilkokul 4. sınıftan ortaokul 7. sınıfa kadar sırayla sınıf düzeyine uygun olarak verilmiştir. Şekil 2’de dersin kodu, sınıf düzeyi, öğrenme alanı numarası ve kazanım numarasına uygun olarak SBDK’leri ve ÖP’deki engellilik olgusuna ilişkin bulgulara atıf yapılmıştır.

İlkokul 4. Sınıf SBDK ve ÖP’de Engellilik ile İlgili Bulgular

Araştırmanın birinci araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla “İlkokul 4. Sınıf SBDK ve ÖP’de engellilik ile ilgili herhangi bir öğrenme alanı, örüntü, tema, kazanım, kavram, bilgi, görsel yer almakta mıdır, varsa nasıl ele alınmıştır?” sorusu sorulmuş ve elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

İlkokul 4. Sınıf SBDK ve ÖP’de Engellilik ile İlgili Bulgular

Öğrenme alanı	Konu/tema	Kazanımlar	Tespit edilen kavram
1. Birey ve Toplum	Onun Yerinde Olsaydım	SB*.4.1.4. Kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar.	<i>Tekerlekli sandalye, yürüme engelli</i> , kaldırılmalar <i>engellilere</i> uygun olarak yapılmadığı için, Sokaklarda <i>engellilerin</i> hayatını kolaylaştıracak düzenlemeler, <i>plastik kapak</i> toplama kampanyası (SB. 4., s. 27).
	Farkındayım Farklılıklara Saygılıyım	SB.4.1.5. Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar.	Bedensel engelli, engeli bulunmayan, diğer engelliler, insanların kafasındaki engelli algısı, Ampute, Doğuştan sol ayağı yok, Doğuştan sağ bacağı yok, mayına basarak sol bacağını diz altından kaybetti, 5 yaşındayken sağ ayağı arabanın altında kaldı, bedensel engelliliğin, engelli insanların (SB. 4., s. 29).
4. Bilim, Teknoloji ve Toplum	İcat Çıkaralım	SB.4.4.5. Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.	<i>Görme engelli</i> (SB. 4., s. 112). “Konuşan İlaç Kutusu” icadıyla görme engelli bireyler için ilaç reçetelerinin sesli okunuşuna vurgu yapılmıştır. <i>Duyuma Kayıpları ve İşitme Kayıpları</i> (SB. 4., s. 114) Televizyonun yakından izlenmesi durumunda <i>Görme Sorunları</i> ortaya çıkabilir (SB. 4., s. 116)
	Zarar Vermeden Kullanım		
6. Etkin Vatandaşlık	Çocuk Haklarının Farkına Varacağız	SB.4.6.1. Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir. (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’deki maddeler ele alınır).	<i>Engelli çocukların</i> hayatlarının kolaylaştırılması devletin temel görevlerindedir (SB. 4., s. 153). Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine göre, Devletlerin <i>engelli çocukların</i> saygınlıklarını güvence altına alma ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılma, özel bakımdan yararlandırma görevi olduğuna vurgu yapılmıştır (SB. 4., s. 156).

* Sosyal Bilgiler

Şekil 3’te İlkokul 4. Sınıf SBDK’de doğrudan ve dolaylı olarak engellilik ile ilgili geçen bazı kavramlar ve görsellerin bulunduğu sayfaların fotoğrafları yer almaktadır.

2018-2019 öğretim yılında MEB tarafından ders kitabı olarak belirlenen, İlkokul 4. Sınıf SBDK’de; Birey ve Toplum öğrenme alanı kapsamında ele alan “SB.4.1.4. Kendisini farklı yeteneklere, beğenilere ve kişilik özelliklerine sahip bireylerin yanı sıra dezavantajlı (engelli, yoksul, devlet bakımına muhtaç veya kronik sağlık sorunları yaşayan) bireylerin durumlarına da değinilir (MEB, 2018a). Ayrıca “Onun Yerinde Olsaydım” konu/teması bağlamında engellilik ile ilgili daha çok bedensel engelli bireylerin fiziksel mekânda erişebilirliğine dikkat çekilmiştir. Örneğin, tekerlekli sandalye kullanan yürüme engelli bireylerin, sokak ve kaldırımların engellilere uygun olarak yapılmadığı için çeşitli zorluklarla karşılaştıkları bunun için engelli bireylerin hayatını kolaylaştıracak düzenlemelere ihtiyaç duyulduğuna vurgu yapılmıştır. SBDK’de çeşitli plastik kapak toplama kampanyası ile engellilere destek olunabileceğine de dikkat çekilmiştir (SB. 4., s. 27). Ayrıca “SB.4.1.5. Farkındayım Farklılıklara Saygılıyım” konu/teması ile de bedensel engelli bireylerin yaşadığı durumun bir farklılık olduğuna ve toplumun engellilik algısının olumluya evrilebilmesi için 2017 yılında Avrupa Ampute Şampiyonu olan Türkiye Ampute Milli Takım oyuncularının başarısına dikkat çekilmiştir (SB. 4., s. 29).



Şekil 3. İlkokul 4. sınıf SBDK'deki engelliliğe ilişkin görseller.

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı (2018a). *4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı* (s. 25, 27, 29, 112, 114, 156, 179). Ankara: Tuna Matbaacılık.

SB.4.1.4. kazanımıyla bireylerin birbirinden farklı yönleriyle farklı olduğunu, bireylerin sadece fiziksel özellikler ile değil aynı zamanda duygusal, zihinsel özellikler, ilgi, ihtiyaç ve yetenekleri bakımından da birbirinden farklı olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu tür farklılıklar ve farklı yetenekler sayesinde farklı mesleklerin olduğuna değinilmiştir. Örneğin; spor, müzik, bilim, resim gibi alanlara ilgi ve yeteneği olanların birbirinden farklı mesleklerle sahip olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca bireysel farklılıkların farkına varmanın ve farklı bireylerin bireysel farklılıklarına saygı duymanın, “*her insanın farklılıkları ile eşsiz ve özel*” olduğunu, onların farklı yaşam tercihlerine hoşgörü ile yaklaşmanın gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Böylece engellilere karşı saygılı ve hoşgörülü olunması gerektiği ve engelli bireylerin oldukları gibi kabul edilmesi, asla engelleri sebebiyle eleştirilmemesi, alay edilmemesi gerektiğine değinilmiştir. Engelli bireylerin desteğe ihtiyaç duymaları halinde samimiyetle yardım edilmesi gerektiğini, engelli çocukların oyun ihtiyaçlarının kendi engellerine uygun oyunlar yoluyla karşılanması gerektiğini anlatmıştır. Ayrıca engelli bireyleri üzen, alay eden, onlara hoşgörü ile yaklaşmayanların uyarılması gerektiğinden ve bu kötü davranışların önlenmesinden bahsedilmiştir.

Ders kitabının dördüncü ünitesi olan “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” öğrenme alanına bağlı “*İcat Çıkaralım*” konu/temasında “*Konuşan İlaç Kutusu İcadı*” ile görme engelli bireyler için ilaç reçetelerinin sesli okunuşuna vurgu yapılmıştır (SB. 4., s. 112). Böylece görme engelli bireylerin önemli bir sorununa işaret edilmiştir. Yine “*Zarar Vermeden Kullanım*” konu/temasıyla cep telefonları gibi elektronik cihazların yol açtığı duyma ve işitme kayıplarına değinilmiştir (SB. 4., s. 114). Bilgisayar başında fazla zaman geçirmenin bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkilediği (SB. 4., s. 115) ve televizyonun yakından izlenmesi durumunda bireylerde görme sorunlarının ortaya çıktığı (SB. 4., s. 116) anlatılmıştır.

Altıncı ünite ise “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanıyla “*Çocuk Haklarının Farkına Varacağız*” konu/temasıyla Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinden hareketle engelli çocukların hayatlarının

kolaylaştırılmasının devletin temel görevlerinden olduğuna değinilmiş (SB. 4., s. 153) ve devletlerin engelli çocukların saygınlıklarını güvence altına alma ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılma, özel bakımdan yararlandırma görevi olduğuna vurgu yapılmıştır (SB. 4., s. 156).

Ortaokul 5. Sınıf SBDK ve ÖP’de Engellilik ile İlgili Bulgular

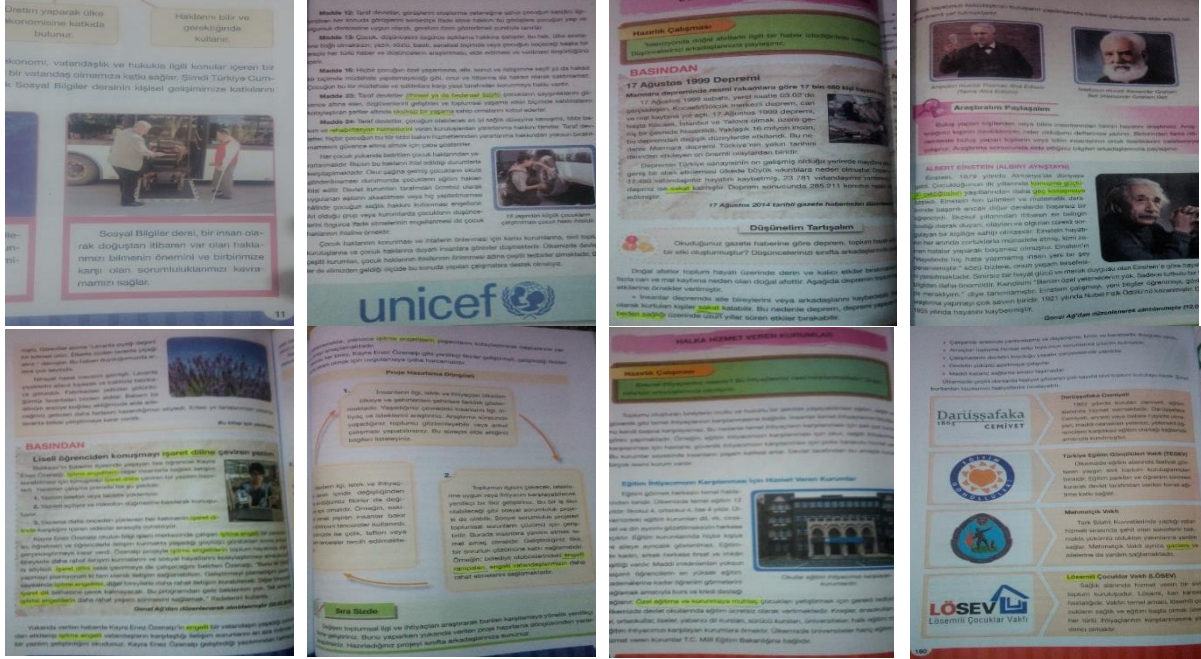
İkinci araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla “Ortaokul 5. Sınıf SBDK ve ÖP’de engellilik ile ilgili herhangi bir öğrenme alanı, örüntü, tema, kazanım, kavram, bilgi, görsel yer almakta mıdır, varsa nasıl ele alınmıştır?” sorusu sorulmuş ve elde edilen bulgular Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3

Ortaokul 5. Sınıf SBDK ve ÖP’de Engellilik ile ilgili Tespitler

Öğrenme alanı	Konu/tema	Kazanım adı	Tespit edilen kavram
1. Birey ve Toplum	Yeni Okulum Hak ve Sorumluluklarımız		Dedemin gözleri yeterince iyi görmediği için her akşam ona kitap okuyorum (SB. 5., s. 23).
	Çocuk Hakları	SB.5.1.3. Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır.	Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde Madde 23: Taraf devletler <i>zihinsel ya da bedensel özürli çocukların</i> saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılımlarını kolaylaştıran şartlar altında <i>eksiksiz bir yaşama</i> sahip olmalarını kabul eder. Madde 24: Taraf devletler çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanıy (SB. 5., s. 27).
3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Doğal Afetlerin Yaşamımıza Etkisi	SB.5.3.5. Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.	17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonucunda 17.480 vatandaşımız hayatını kaybetmiş, 23.781’i yaralanmış, 505’i ise <i>sakat kalmıştır</i> . Depremde yaralı olarak kurtulan kişiler <i>sakat kalabilir</i> . Bu nedenle deprem, <i>depremi yaşayan insanların ruh ve beden sağlığı</i> üzerinde uzun yıllar süren etkiler bırakabilir (SB. 5., s. 86).
4. Bilim, Teknoloji ve Toplum	Teknoloji ve Toplum	SB.5.4.1. Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.	<i>Diyaliz cihazı, gözlük ve protezlerin geliştirilmesi</i> de insanların yaşam kalitesinin artmasını sağladı (SB. 5., s. 96).
5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Yeni Fikirler Geliştirelim	SB.5.5.5. İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.	Liseli öğrenciden <i>konusmayı işaret diline çeviren yazılım, İşitme engelliler, İşaret dili, Engelli bir vatandaş...</i> (SB. 5., s. 142) Belediye otobüslerindeki <i>engelli rampaları, engelli vatandaşlarımızın daha rahat etmelerini sağlamaktadır</i> (SB. 5., s. 143)
6. Etkin Vatandaşlık	Halka Hizmet Veren Kurumlar	SB.5.6.1. Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.	Eğitim İhtiyaçlarımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar, <i>özel eğitim ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için gerekli tedbirleri alır</i> (SB. 5., s. 154). Barınma İhtiyaçlarımızın Karşlanması İçin Hizmet Veren Kurumlar... <i>Huzurevlerinde bakıma muhtaç yaşlı insanların...</i> Barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılar (SB. 5., s. 154).

Şekil 4’te ortaokul 5. sınıf SBDK’de doğrudan ve dolaylı olarak engellilik ile ilgili geçen bazı kavramlar ve görsellerin bulunduğu sayfaların fotoğrafları yer almaktadır.



Şekil 4. Ortaokul 5. sınıf SBDK’deki engelliliğe ilişkin görseller.

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı (2018b). *5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı* (s. 11, 16, 86, 107, 142, 143, 154, 160). Ankara: Anadolu Yayıncılık.

2018-2019 öğretim yılında MEB (2018b) tarafından ders kitabı olarak belirlenen, Ortaokul 5. Sınıf SBDK’de; “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanı kapsamında ele alan “*Yeni Okulum*” ve “*Hak ve Sorumluluklarımız*” adlı konu/temalarda, kazazedelerle (SB. 5., s. 16) ve yaşlılarımıza yardım etmenin gerekliliğine değinilmiştir. Örneğin, “*dedemin gözleri yeterince iyi görmediği için her akşam ona kitap okuyorum...*” (SB. 5., s. 23). Ayrıca “*Çocuk Hakları*” konu/temasıyla programın sarmallık ilkesine uygun olarak 4. sınıf kitabında olduğu gibi 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında da Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine değinilmiştir. Ancak 5. Sınıf SBDK’de Sözleşmenin 23. ve 24. maddelerine değinilmiştir. “*Madde 23: Taraf devletler zihinsel ya da bedensel özürli çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul eder. Madde 24: Taraf devletler çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanır...*” (SB. 5., s. 27).

Üçüncü ünite “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*” öğrenme alanıyla “*Doğal Afetlerin Yaşamımıza Etkisi*” adlı konu/temayla 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonucunda 17.480 vatandaşımızın hayatını kaybettiğine, 23.781’inin yaralandığına, 505’inin ise sakat kaldığına vurgu yapılmıştır. Ayrıca depremde yaralı olarak kurtulan kişilerin de sakat kalabildiğine bu nedenle depremin, depremi yaşayan insanların ruh ve beden sağlığı üzerinde uzun yıllar süren etkiler bırakabildiğine değinilmiştir (SB. 5., s. 86).

Beşinci ünite ise “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanıyla “*Yeni Fikirler Geliştirelim*” adlı konu/temayla liseli öğrenciden konuşmayı işaret diline çeviren bir yazılımdan bahsederek işitme engelli bireylerin karşılaştığı iletişim güçlüğüne ve işaret dilinin önemine dikkat çekilmiştir (SB. 5., s. 142). Ayrıca belediye otobüslerindeki engelli rampalarının engelli bireylerin erişiminde daha rahat etmelerini sağladığına vurgu yapılmıştır (SB. 5., s. 143).

çerçevesinde “farklı kişi ve gruplara karşı zaman zaman rastlanan kalıp yargı ve ön yargı örnekleri incelenir. Toplumsal birlikteliğin özel gereksinimli bireylerin yanı sıra farklı sosyoekonomik gruplara mensup olanlar ile farklı etnik, dinî ve mezhepsel aidiyetlere saygı duymayı gerektirdiği üzerinde durulur” (SB.6.1.3., S, 20). Örneğin, “üniversite giriş sınavında Türkiye birincisi olan Konyalı görme engelli Fulya Akkaya Boğaziçi Üniversitesi İktisat Fakültesine Yerleşti” (SB. 6., s. 25) basındaki haber yazısı ile engelli bireylerin desteklenmesi durumunda en zor sınavlarda bile başarılı sonuçlar elde edebileceklerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca “Birlikte Daha Güçlüyüz” konu/tema ile “Her İnsan Özeldir” projesi kapsamında resmi özel eğitim okullarındaki özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların ziyaret edilmesiyle farkındalık ve duyarlılığa dair örnek bir davranışa dikkat çekilmiştir.

Ortaokul 7. Sınıf SBDK ve ÖP’de Engellilik ile İlgili Bulgular

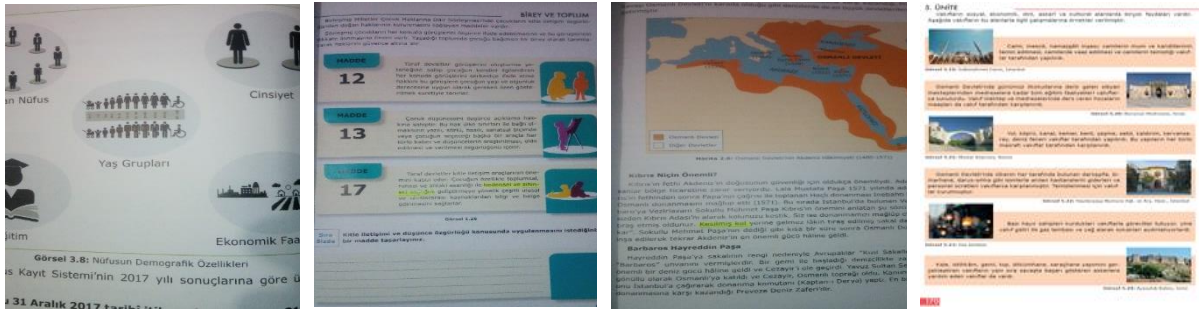
Dördüncü araştırma problemine ilişkin bulgulara ulaşmak amacıyla “Ortaokul 7. Sınıf SBDK ve ÖP’de engellilik ile ilgili herhangi bir öğrenme alanı, örüntü, tema, kazanım, kavram, bilgi, görsel yer almakta mıdır, varsa nasıl ele alınmıştır?” sorusu sorulmuş ve elde edilen bulgular Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5

Ortaokul 7. Sınıf SBDK ve ÖP’de Engellilik ile İlgili Tespitler

Öğrenme alanı	Konu/tema	Kazanım adı	Tespit edilen kavram
2. Kültür ve Miras	İnsanı Yaşat ki Devlet Yaşasın	SB.7.2.1. Osmanlı Devleti’nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar (Osmanlı Devleti’nin kuruluşu ile ilgili farklı tarihsel yorumlara değinilir).	Şeyh Edebalı’nın Osman Gaziye Nasihati adlı metninde, “Bilesin atın iyisine doru, yiğidin iyisine <u>deli</u> derler (SB. 7., s.52).” Engellilikle doğrudan ilişkisi olmayan bu bulgunun açıklaması aşağıda yapılmıştır.
5. Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Vakıf Demek Medeniyet Demek	SB.7.5.3. Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.	<i>Bimarhane</i> (Osmanlı döneminde engelli bakım merkezleri, Araştırmacı) (SB. 7., s. 170).
6. Etkin Vatandaşlık	Cumhuriyetimi Seviyorum	SB.7.6.3. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.	Afetzede, Yardıma Muhtaç, Yaşlı halk için faaliyetlerden bulunan sosyal devlette vurgu yapılmıştır (SB. 6., s. 209). Engellilikle doğrudan ilişkisi olmayan bu bulgunun açıklaması aşağıda yapılmıştır.

Şekil 6’da Ortaokul 7. Sınıf SBDK’de doğrudan ve dolaylı olarak engellilik ile ilgili geçen bazı kavramlar ve görsellerin bulunduğu sayfaların fotoğrafları yer almaktadır.



Şekil 6. Ortaokul 7. sınıf SBDK’deki engelliliğe ilişkin görseller.

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (2018d). 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (s. 106, 33, 60, 170). Ankara: MEB Yayınları.

2018-2019 öğretim yılında MEB (2018d) tarafından ders kitabı olarak belirlenen, Ortaokul 7. Sınıf SBDK’de; “*Kültür ve Miras*” öğrenme alanı kapsamında ele alan “*İnsanı Yaşat Ki Devlet Yaşasın*” konu/teması ile Şeyh Edebalı’nın Osman Gaziye Nasihati adlı metninde, “Bilesin atın iyisine doru, yiğidin iyisine *deli* derler (SB. 7., s. 52). Burada *deli* sözcüğü doğrudan yiğitliği, cesurluğu ifade ederse de dolaylı olarak engelliliği çağrıştıran olumsuz bir anlam da içermektedir. Ayrıca beşinci ünite “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanı ile “Vakıf Demek Medeniyet Demek” konu/teması anlatırken “*Bimarhane* (Osmanlı döneminde engelli bakım merkezleri) sözcüğünden de bahsedilmiştir (SB. 7., s. 170). Ayrıca altıncı ünite “*Etkin Vatandaşlık*” öğrenme alanına bağlı olarak “*Cumhuriyetimi Seviyorum*” konu/teması ele alınmıştır. Burada da “*afettede, yardıma muhtaç, yaşlı halk için faaliyetlerden bulunan sosyal devlette*” vurgu yapılmıştır (SB. 6., s. 209). SBDK’de afettede, yardıma muhtaç, yaşlı halk kavramlarının doğrudan engellilikle ilişkili bir bağlamda kullanılsa da dolaylı olarak engelliliği çağrıştırdığı için araştırma bulguları arasında gösterilmiştir. Ayrıca afet ve yaşlılık durumları sonucunda insanların engelliliğe yakalanma riskinin fazla olmaktadır. Dolayısıyla bu tür konu/temaların içeriğinde engelliliğe dikkat çekerek bu konuda bir farkındalık oluşturulabilir.

Yukarıdan sunulan bulgulara ek olarak doküman incelemeleri sonucunda engellilik ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak kullanılan kavram ve görseller tek tek belirlenmiştir. Belirlenen kavram ve görseller hangi sınıfa ait SBDK’nin kaçınıcı sayfasında geçtiği Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

SBDK’de Engellilik ile İlgili Kavram ve Görsellerin Kullanım Sıklığı

Sıra no	Temel kavramlar	4. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	5. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	6. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	7. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı
Engellilik ile ilgili kavramlar					
1	Ampute	29 (1)			
2	Bakıma muhtaç		157 (1)		
3	Bedensel engelli	29, 30 (2)	27 (1)		
4	Bimarhane				170 (1)
5	Deli				52 (1)
6	Duyuma kayıpları	114 (1)			
7	Engel	30 (1)			
8	Engelli	27, 29, 30 (3)	142 (1)	27, 213, 214 (3)	
9	Engelli çocuk	153, 156 (2)			
10	Engelliler için plastik kapak toplama	27 (1)			
11	Engelli rampası		143 (1)		
12	Görme engelli	112, 116 (2)	23 (1)	25 (1)	
13	İşaret dili		142 (1)		
14	İşitme engelli		142 (1)		
15	İşitme kayıpları	114 (1)			
16	Konuşma güçlüğü		107 (1)		
17	Özel bakım	156 (1)			
18	Özel eğitim		154 (1)	27 (1)	
19	Özel gereksinimli			25 (1)	
20	Özürlü		27 (1)		
21	Protezlerin geliştirilmesi		96 (1)		
22	Rehabilitasyon		27 (1)		

Tablo 6 (devamı)

Sıra no	Temel kavramlar	4. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	5. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	6. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	7. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı
23	Sakat		86 (1)		
24	Tekerlekli sandalye	27 (1)			
25	Yürüme engelli	27 (1)			
26	Zihinsel		27, 28 (2)		33 (1)
Engellilikle ilgili resimler/görseller					
1	Bireysel özel eğitim alan öğrenci görseli			27 (1)	
2	Engelli rampası olan okul görseli		21 (1)		
3	Engelli rampası olan toplu taşıma aracı		11 (1)		
4	E-okul sisteminde görme engelli görseli		104 (1)		
5	Tekerlekli sandalyede engelli birey görseli			188 (1)	10, 106, 115, 117 (4)
6	TV'nin yol açtığı görme bozulduğu görs.	115 (1)			
7	TTA duraklarında kılavuz şerit görseli	93 (1)		174 (1)	
8	Türkiye ampute futbol millî takımı görseli	29 (1)			

Tablo 6'da SBDK ve ÖP'de engellilik ile ilgili kavram ve görselleri kullanım sıklığı gösterilmiştir. Tablo 6'da görüldüğü gibi SBDK ve ÖP'de engellilik ile ilgili toplam 26 kavram ve 8 görsele ulaşılmıştır. Engellilik ile ilgili en sık kullanılan kavram ise engellilik kavramı olduğu görülmektedir.

SBDK'de Engellilikle İlişkili Görsellere Dair Bulgular

Doküman incelemeleri sonucunda engellilik ile ilgili doğrudan veya dolaylı olarak kullanılan görseller tek tek belirlenmiştir. Belirlenen görsellerin hangi sınıfa ait SBDK'nin kaçınıcı sayfasında geçtiği belirlenmiştir. İlkokul 4. Sınıf SBDK'de engellilikle ilişkili sadece Şekil 7'deki iki görsel bulgulanmıştır. İlkokul 4. Sınıf SBDK'de doğrudan engellilik ile ilgili Türkiye Ampute Futbol Millî Takımı görseli (SB. 4., s. 29) ve toplu taşıma araçlarının bulunduğu metrolarda kılavuz şerit veya hissedilebilir zemin görseli (SB. 4., s. 93) yer almaktadır. Ayrıca dolaylı olarak engelliliğe yol açacak bir görsel de kitapta verilmiştir. Bu görsel, gereğinden fazla bilgisayar veya televizyon izlemenin yol açtığı görme bozuklukları görselidir (SB. 4., s. 115).



Şekil 7. İlkokul 4. sınıf SBDK'deki engelliliğe ilişkin görseller.

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı (2018a). 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (s. 29, 93, 115). Ankara: Tuna Maatbacılık.

Ortaokul 5. Sınıf SBDK'de engellilikle ilişkili sadece Şekil 8'deki üç görsel bulgulanmıştır. Ortaokul 5. Sınıf SBDK'de doğrudan engellilik ile ilgili akülü araba ve engelli rampalı otobüs görseli (s. 11), engelli rampası olan okul görseli (s. 21), e-okul veli bilgilendirme sistemi üzerindeki görme engelliler görseli (s. 104) yer almaktadır.



Şekil 8. Ortaokul 5. sınıf SBDK'deki engelliliğe ilişkin görseller.

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı (2018b). 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (s. 11, 21, 104). Ankara: Anadolu Yayıncılık.

Ortaokul 6. Sınıf SBDK'de engellilikle ilişkili sadece Şekil 9'daki üç görsel bulgulanmıştır. Ortaokul 6. Sınıf SBDK'de doğrudan engellilik ile ilgili bireysel özel eğitim alan öğrencilerin görseli (s. 27), toplu taşıma araçlarından biri olan yüksek hızlı trenin bulunduğu durağın önündeki kılavuz şerit veya hissedilebilir zemin görseli (SB. 6., s. 174) ve milli egemenlik kavramını açıklayan tekerlekli sandalyede oturan bir öğrencinin görseli (SB. 6., s. 188) yer almaktadır.



Şekil 9. Ortaokul 6. sınıf SBDK'deki engelliliğe ilişkin görseller.

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı (2018c). 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (s. 27, 174, 188). Ankara: MEB Yayınları.

Ortaokul 7. Sınıf SBDK’de engellilikle ilişkili sadece Şekil 10’daki dört görsel bulgulanmıştır. Ortaokul 7. Sınıf SBDK’de doğrudan engellilik ile ilgili akülü arabalı engelli birey görseli (s. 10), yaş grupları ile ilgili görsel (s. 106), Suriyeli bir göçmenin tekerlekli sandalyedeki görseli (s. 115) ve başka bir göçmenin yine tekerlekli sandalyedeki görseli (s. 117) yer almaktadır.



Şekil 10. Ortaokul 7. sınıf SBDK’deki engelliliğe ilişkin görseller.

Katnak: Milli Eğitim Bakanlığı (2018d). 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı (s. 10, 106, 115, 117). Ankara: MEB Yayınları.

Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma, İlkokul ve Ortaokul SBDK ve ÖP engellilik açısından incelenmesini amaçlamıştır. Araştırma ile engelliliğe ilişkin kavramların, konu/temaların bu kaynaklarda ne şekilde, kaç kez ve hangi bağlamlarda ele alındığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucu genel olarak değerlendirildiğinde; MEB tarafından hazırlanan SBDÖP’de yer alan öğrenme alanlarının hepsinde ele alınan tüm kazanımlardan sadece iki kazanım ile engellilik olgusuna yer verilmiştir. Ders kitaplarında ise toplam 26 kavram, 8 görsel ile engellilik konusuna dikkat çekilmiştir. Burada öncelikle, bu araştırmadan önce SBDK’leriyle ilgili yapılmış olan bir araştırma ile bu araştırmanın sonuçları karşılaştırılmıştır. Daha sonra bu araştırma kapsamında incelenen SBDK’leri ve ÖP ile ilgili sonuçlar sistematik olarak sunulmuştur.

Bu araştırmanın sonuçlarında, Çayır ve Ergün’ün (2017), “*Ders Kitaplarında Engellilik Tavsiyeler Raporu*” adlı araştırmalarıyla karşılaştırıldığında bazı benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Örneğin, her iki araştırmada da ders kitaplarının engellilere yönelik “eksik olma, yardıma muhtaç olma, yapamama, aciz olma” gibi önyargı ve kalıpyargıları destekleyen ve üreten kaynaklar olduğu görülmektedir. Ders kitaplarında engellilik ile ilgili yazılan ya da alıntılanan metinlerin ve görsellerin genellikle “yaşlı, kadın, düşkün, yetim ve kimsesizler” ile birlikte sunulduğu, engellilerin “topluma kazandırılmaları gereken” bireyler olarak sunulduğu görülmektedir. SBDK’de bulunan metin ve görsellerdeki tema ve örüntülerin önemli bir kısmında engelliler kendi başarılarına sokağa çıkamayan, karşıdan karşıya geçemeyen, çalışamayan, acınacak ve yardıma muhtaç insanlar olarak resmedilmektedir. Böylece gizli bir mesaj olarak engelliliğe ilişkin temel örüntülerde engelli bireylerin yetersiz, eksik, işe yaramaz, zavallı oluşlarına dikkat çekilerek söylemde ayrımcılığa yol açılmaktadır. Çünkü SBDK’de engelli bireylerin toplumsal yaşama eşit düzeyde katılmalarını sağlayacak düzenlemelerin eksikliğine pek değinilmemiştir. Ayrıca, kitaplarda sunulan temel konu/temalarda, engelli bireylerin sorunları, engelli aylığı ve yardım kampanyaları gibi maddi yardımlarla çözülebilecek bir sorun olarak görülmektedir. Engelli bireyleri haliyle dezavantajlı bir toplumsal grup olarak düşünölmeye sevk etmekte ve hatta engelli bireylerin ikinci sınıf yurttaşlar olduğu algısını pekiştirmektedir. Dolayısıyla SBDK’de engellileri toplumsal yaşamın içinde resmeden ve insan hakları perspektifini vurgulayan örneklerin sayısı yok denecek kadar az olmuştur.

Araştırmanın birinci araştırma sorusuna ilişkin sonuçlara bakıldığında ilkökul 4. sınıf SBDK ve ÖP’de engelliliğe ilişkin 12 kavram ve üç görsele yer verilmiştir. Bu kavramlar; “ampute millî takımı, engel, engelli, engelli çocuk, engelliler için plastik kapak kampanyası, bedensel engelli, duyma kayıpları, görme engelli, görme sorunları, işitme kayıpları, özel bakım, tekerlekli sandalye, yürüme engelli” kavramlarıdır. Ayrıca ilkökul 4. sınıf SBDK’de “Birey ve Toplum” adlı öğrenme alanında; “kendisini farklı özelliklere sahip diğer bireylerin yerine koyar ve diğer bireylerin farklı özelliklerini saygı ile karşılar” kazanımı ile sağlam bireylerin engelli bireylere empati duymasına yönelik bir metin kurgusu yapılmıştır. Farklılık kavramıyla daha çok bireysel farklılıklara dikkat

çekilmiş, bireylerin fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak birbirlerinden farklı olduğuna dair vurgu yapılmıştır. Ancak kitap engellilik olgusuna az yer vermekle kalmamış aynı zamanda “farklılık” kavramından hareketle engelli bireyleri ötekileştirmiştir. Çünkü SBDK’de genelde engellilik farklılıktan ziyade ayrı bir kimlik olarak sunulmuştur. Böylece SBDK’yi bir ders olarak gören öğrenciler engelli birey ve normal birey ayrımı ile engellilik olgusunu öğrenmiş olmaktadır. Hâlbuki engellilik farklı bir kimlik değil her bireyin yaşayabileceği sosyal bir olgudur. Nasıl ki, insanlar yoksulluk, işsizlik, evsizlik gibi temel sorunlarla mücadele ediyorlarsa aynı zamanda sosyal bir olgu olarak engellilik durumuyla da karşılaşmaları normal bir sorun olarak düşünülmelidir. Zira SBDK daha küçük yaşlarda, bireylerde doğru bir algının olmasını inşada önemli bir ders kitabıdır. SBD multidisiplinli bir alana sahip olduğu için ders içerikleri hazırlanırken özellikle alan uzmanları olan sosyologlar, psikologlar, çocuk edebiyatını bilen dil bilimi uzmanlarından da destek alınması önem arz etmektedir. Çünkü SBD’nin en önemli amaçlarından biri de etkin vatandaşlık bağlamında sosyal bütünleşmeyi sağlamaktır. Sosyal bütünleşme de ayrımcılık üzerine değil eşit vatandaşlık kimliği üzerinden inşa edilmelidir. Dolayısıyla engelliliğin SBDK’de ayrı bir kimlik olarak sunulması sosyal bütünleşme açısından sakıncalıdır. Bunun için de ders kitaplarında kullanılan kavram ve dilin çocukların seviyesine uygun olarak seçilmesi son derece önemlidir. Çünkü SBDK içeriğinin büyük bir kısmı Tarih ve Coğrafya derslerinin içeriklerini kapsamaktadır. Keza SBDK’de Sosyoloji, Psikoloji, Felsefe, Antropoloji, Arkeoloji, Sanat Tarihi gibi diğer disiplinlere ilişkin içerikler ise kısa ve geçiştirmeli temalarla verilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla SBDK ve ÖP’nin içeriği engellilik gibi sosyal olgulardan uzak ve insanın en temel sorunlarına, meselelerine odaklanmaktan ziyade geçmiş tarihi olayları ile coğrafi meseleler arasında sıkışıp kalmıştır.

Araştırmanın ikinci araştırma sorusuna ilişkin sonuçlara bakıldığında, Ortaokul 5. Sınıf SBDK’de engelliliğe ilişkin 14 kavram ve üç görsele yer verilmiştir. Bu kavramlar; “bakıma muhtaç, bedensel engelli, engelli, engelli rampası, görme engelli, işaret dili, işitme engelli, konuşma güçlüğü, özel eğitim, özür, protezlerin geliştirilmesi, rehabilitasyon, sakat, zihinsel” kavramlarıdır. Görseller ise engelli rampası olan okul görseli, engelli rampası olan toplu taşıma aracı ve e-okul sisteminde görme engelli görselleridir. Ayrıca kitapta “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanı kapsamında sunulan “*Hak ve Sorumluluklarımız*” adlı konu/temalarda kazazedeler ve yaşlılarımıza yardım etmenin gerekliliğine değinilmiştir. “*Çocuk Hakları*” konu/temasıyla Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesine değinilmiştir. Ancak engelli bireylerin temel haklarına vurgu yapılmamıştır. Yine üçüncü ünite de 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi sonucunda 17.480 vatandaşımızın hayatını kaybettiğine, 23.781’inin yaralandığına, 505’inin ise sakat kaldığına vurgu yapılmıştır. Depremde yaralı olarak kurtulan kişilerin de sakat kalabildiğine bu nedenle depremin, depremi yaşayan insanların ruh ve beden sağlığı üzerinde uzun yıllar süren etkiler bırakabildiğine değinilmiştir. Fakat engelli depremzedelerin temel sorunlarına dikkat çekilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın üçüncü araştırma sorusuna ilişkin sonuçlara bakıldığında, Ortaokul 6. Sınıf SBDK’de engelliliğe ilişkin dört kavram ve üç görsele yer verilmiştir. Bu kavramlar; “engelli, görme engelli, özel eğitim, özel gereksinimli” kavramlarıdır. Görsellerden biri bireysel özel eğitim alan öğrenci görselidir. Diğer tekerlekli sandalyede oturan engelli birey görseli ve diğeri ise toplu taşıma araç duraklarının önünde bulunan kılavuz şerit görselidir. Kitapta “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanı kapsamında verilen “*Önyargıları Kırıyorum*” konu/temasıyla ve programda yer alan özel gereksinimli bireylere dikkat çekilmektedir. “*Birlikte Daha Güçlüyüz*” konu/teması ile “*Her İnsan Özeldir*” projesi kapsamında resmi özel eğitim okullarındaki özel eğitime ihtiyaç duyan çocukların ziyaret edilmesiyle farkındalık ve duyarlılığa dair örnek bir davranışa dikkat çekilmiştir. Ancak toplumun engelli bireylere karşı sahip olduğu önyargıların, kalıp yargısal söylemlerin, olumsuz tutum ve davranışların engelli bireylerin yaşamı üzerindeki etkisine değinilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın dördüncü araştırma sorusuna ilişkin sonuçlara bakıldığında ise Ortaokul 7. Sınıf SBDK’de; engelliliğe ilişkin üç kavram ve dört görsele yer verilmiştir. Bu kavramlar; “bimarhane, deli ve zihinsel engelli” kavramlarıdır. Görsellerin dördü de tekerlekli sandalyede engelli birey görselidir. Kitapta Şeyh Edebalı’nın Osman Gaziye Nasihati adlı metninde, “Bilesin atın iyisine doru, yiğidin iyisine *deli* derler (SB. 7., s. 52). Burada *deli* sözcüğü doğrudan yiğitliği, cesurluğu ifade etmiş olsa da dolaylı olarak engelliliği çağrıştıran olumsuz bir anlam

da içermektedir. Beşinci ünite “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanı ile “*Vakıf Demek Medeniyet Demek*” konu/teması anlatırken “*Bimarhane* (Osmanlı döneminde engelli bakım merkezleri)” sözcüğünden de bahsedilmiştir (SB. 7., s. 170). Altıncı ünite de “*afetzedede, yardıma muhtaç, yaşlı halk için faaliyetlerden bulunan sosyal devlete*” vurgu yapılmıştır. Ancak afetzedede, yardıma muhtaç, yaşlı halk kavramlarının doğrudan engellilikle ilişkili bir bağlamda kullanılması da dolaylı olarak engelliliği çağrıştırmakta ve bu durumların sonucunda insanların engelliliğe yakalanma riski artmaktadır. Dolayısıyla bu tür konu/temalar aracılığı ile engelliliğe yönelik bir farkındalık oluşturulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmanın bulgularından hareketle SBDK ve ÖP'nin ele aldığı öğrenme alanları, konu/tema, kazanım ve beceriler dikkate alındığında, engellilik olgusunun oldukça az işlendiği tespit edilmiştir. Hatta ele alınan konu/temaların ise içerik açısından yeterli ve doğru bir şekilde sunulmadığı, yer yer yanlış bir algıya yol açabilecek ifadelerin yer aldığı, engellilik olgusuna yönelik farkındalık oluşturma noktasında yetersiz olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu kaynaklarda eksik olarak tespit edilen hususların düzeltilmesine yönelik bir dizi öneride bulunulmuştur.

Öneriler

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının ders kitabı olarak hazırladığı SBDK'lerde engellilik ayrı bir kimlik olarak sunulmamalıdır. Sosyal Bilgiler gibi sosyal yaşamın ve etkileşimlerin ön plana çıktığı ders kitaplarında kullanılan dil ve görsel seçimine dikkat edilmelidir. Engellilik gibi durumlar olağandışı, uç bir durum olarak sunulmamalıdır. Engelliliğin insan yaşamında normal bir durum olduğu, engelli bireylere karşı olumsuz tutum, davranış ve algının normal olmadığına vurgu yapılmalıdır. Böylece toplumdaki olumsuz engellilik algısı ders kitapları yardımıyla normalleştirilmelidir.

Engellilerin sosyal yaşamında karşılaştığı olumsuz tutum, davranış ve maruz kaldığı olumsuz bakış açılarına dair örnek bilgiler SBDK'lerde sunulmalıdır. SBDK ve ÖP'ler hak temelli yaklaşıma uygun hazırlanmalı ve engellilik olgusunu sunarken olumlu bir bakış açısını güçlendirip yaygınlaştıracak metinlere yer verilmelidir. Normal ve engellilik karşılaştırmalarını sağlayan hiyerarşik sınıflamalara gidilmemeli ve zımmen ötekileştirmeye yol açan ifadelerden kaçınılmalıdır. Böylece daha küçük yaşlarda öğrencilerin olumlu bakış açısı kazanmalarını sağlanmalı ve farkındalık artırılmalıdır. Dolayısıyla burada araştırma bulguları temel alınarak SBDK'lerde eksik olarak görülen bazı hususlara yönelik ünite bazında tek tek önerilerde bulunulmuştur.

SBDK'lerin birinci ünitesine yönelik öneriler: Ortaokul 5. Sınıf SBDK'nin birinci ünitesi olan “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanının içinde “*Çocuk Hakları*” teması/konusu işlenirken basından başlığı ile sağlık bakanlığının misafir (mülteci, göçmen vb.) çocuklara yönelik aşı kampanyasına vurgu yapılmış ve aşı yoluyla çocuk felci, menenjit, kızamık, sarılık gibi hastalıklardan korunmaya dikkat çekilmiştir (SB. 5., s. 29). Dolayısıyla zamanında doğru bir şekilde aşı yapmayan çocuklarda ileriki yaşamlarında çeşitli hastalıklara yakalanarak engelli olma riskine dikkat çekilerek farkındalık oluşturulabilir. Ortaokul 7. Sınıf SBDK'nin yine birinci ünitesi olan “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanının içinde “*İnsandan İnsana Giden Yol*” teması/konusu işlenirken engelli insanların durumuna dikkat çekilerek engellilere yönelik bir farkındalık fırsatı sunulabilir.

SBDK'lerin ikinci ünitesine yönelik öneriler: İlkokul 4. Sınıf SBDK'nin ikinci ünitesi olan “*Kültür ve Miras*” öğrenme alanı içinde “*Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele*” teması/konusu işlenmektedir. Burada “*Gazi Mustafa Kemal Atatürk* (SB. 4., s. 49) ve Antep'e *Gazi* unvanı verildi (SB. 4., s. 54) cümlelerinin içinde gazi sözcüğü geçmektedir. Ayrıca Ortaokul 7. Sınıf SBDK'nin yine ikinci ünitesi olan “*Kültür ve Miras*” öğrenme alanının içinde “*Beylikten Cihan Devletine*” teması/konusu işlenirken “*Gaziler* (SB. 7., s. 44-45)” sözcüğüne birkaç kez yer verilmiştir. Keza buralarda savaş engelli gazilerden hiç bahsedilmemiştir. Dolayısıyla bu durum kitapta önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle bu eksikliğin bundan sonraki yıl(lar)da okutulacak ders kitaplarında “*Savaş Engelli Gaziler*”den bahsedilerek telafisi yapılabilir. Yine Ortaokul 5. Sınıf SBDK'nin ikinci ünitesi olan “*Kültür ve Miras*” öğrenme alanının içinde “*Kültürümüzü Tanıyalım*” teması/konusu işlenirken “*Yaşlıların kaldığı huzurevlerini ziyaret etmekten bahsedilmektedir* (SB. 7., s. 50). Ancak sosyal bilgiler kitaplarının hiçbir yerinde süregelen hastalığı olanlardan veya yaşlı engellilerden bahsedilmemiştir. Hâlbuki Türkiye

nüfusunun %9,70'i süregen hastalığa sahip bireylerden ve yaşlı engellilerden oluşmaktadır (TÜİK, 2002). Dolayısıyla kitapta aynı temanın içinde süregen hastalığa sahip bireylerin ve engelli yaşlı bireylerin temel sorunlarına da dikkat çekilebilir.

SBDK'lerin üçüncü ünitesine yönelik öneriler: İlkokul 4. Sınıf SBDK'nin üçüncü ünitesi olan "*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*" öğrenme alanı içinde "*Doğal Afetlere Hazır Olalım*" teması/konusu işlenirken doğal afetlerin neden olduğu engelli insanların durumuna dikkat çekilebilir. Ayrıca Ortaokul 7. Sınıf SBDK'nin yine üçüncü ünitesi olan "*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*" öğrenme alanının içinde "*Doğduğun Yer Mi, Doyduğun Yer Mi?*" teması/konusu işlenirken savaşların neden olduğu göçmen engelli insanların durumuna dikkat çekilebilir.

SBDK'lerin dördüncü ünitesine yönelik öneriler: Ortaokul 5. Sınıf SBDK'nin yine dördüncü ünitesi olan "Bilim, Teknoloji ve Toplum" öğrenme alanının içinde "Teknoloji ve Toplum" teması/konusu işlenirken diyaliz cihazı, gözlük ve protez gibi cihazların engelli bireyler için önemli olduğuna ve insanların yaşam kalitesinin artmasında önemli rol oynadığına vurgu yapılabilir. Böylece bilim ve teknolojik gelişmelerin engelli bireylerin yaşamını nasıl kolaylaştırdığına dair çeşitli örnek metinler verilebilir.

SBDK'lerin beşinci ünitesine yönelik öneriler: Ortaokul 5. Sınıf SBDK'nin yine beşinci ünitesi olan "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanının içinde "İstek ve İhtiyaçlarımızı Ayırt Edeceğiz" teması/konusu işlenirken engelli insanların istek ve ihtiyaçlarından farkındalık amaçlı bahsedilebilir. Yine Ortaokul 6. Sınıf SBDK'nin yine beşinci ünitesi olan "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanının içinde "Kaynaklarımız Kazanca Dönüşüyor" teması/konusu işlenirken Âşık Veysel gibi sanat, edebiyat yönü güçlü engelli insanların nitelikli insan kaynağı yönüne değinilmelidir.

SBDK'lerin altıncı ünitesine yönelik öneriler: Ortaokul 6. Sınıf SBDK'nin yine altıncı ünitesi olan "Etkin Vatandaşlık" öğrenme alanının içinde "Nasıl Bir Yönetim" teması/konusu işlenirken engelli insanların da yönetim süreçlerine katılımının önemli olduğuna ve karar alma süreçlerine etkin katılımlarının önemine dair bilgiler verilebilir.

SBDK'lerin yedinci ünitesine yönelik öneriler: Ortaokul 5. Sınıf SBDK'nin yine yedinci ünitesi olan "Küresel Bağlantılar" öğrenme alanının içinde "Farklı Kültürlere Saygılı Olmanın Gerekliliğini Kavrayacağız" teması/konusu işlenirken özellikle mülteci, göçmen ve savaş engelli insanlara yönelik bir farkındalık oluşturma metni sunulabilir.

Kaynaklar

- Anıl, H. (1999). *İlköğretim kurumlarında uygulanan sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi [The evaluation of social studies programme in the elementary schools]* (Yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler [Research methods, techniques and principles in social sciences]*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2015). *Sosyolojik düşünmek [Thinking sociologically]*. (A. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Orijinal kitabın yayın tarihi 1990)
- Berkant, H. G., & Atmaca, Y. (2013). Altıncı ve yedinci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının insan hakları ve demokrasi kavramlarının incelenmesi [Evaluation of usage of some historical concepts in the social studies textbooks]. *Turkish Studies*, 8(12), 179-198.
- Binbaşıoğlu, C. (1981). *Özel öğretim yöntemleri [Special teaching methods]*. Ankara: Binbaşıoğlu Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım beğeni yargısının toplumsal eleştirisi [The distinction social criticism of the judgment]*. (D. F. Şannan & A. G. Berkkurt, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık. (Orijinal kitabın yayın tarihi 1979)
- Bourdieu, P. (2016). *Akademik aklın eleştirisi pascalca düşünme çabaları [Pascalian meditations]*. (P. B. Yalım, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal kitabın yayın tarihi 1997)
- Çayır K., & Ergün, M. (2017). *Ders kitaplarında engellilik [Disability in textbooks]*. http://secbir.org/images/haber/2012/07/derskitaplarindaengellilik_rapor.pdf adresinden edinilmiştir.
- Çopuroğlu, Y. C. & Mengi A. (2014). Toplumsal dışlanma ve otizm. [Social exclusion and autism]. *Turkish Studies*, 9(5), 607-626, doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6708>
- Demir, A. (2018). Bourdieu'nun kavramları doğrultusunda ilişkisel olarak fiziksel engelliliğin kültürel inşası: Konak örneği [The cultural building of physical disability in relationship with the concepts of the bourdieu: Case of Konak]. *Journal of Social And Humanities Sciences Research*, 5(29), 3777-3786.
- Depelteau, F. (2015). Relational sociology, pragmatism, transactions and social fields. *International Review of Sociology-Revue Internationale de Sociologie*, 25(1), 45-64.
- Deveci, H. (2005). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımı. [Using the newspaper in social studies]. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 4(3), 159-166.
- Erden, M. (1998). *Sosyal bilgiler öğretimi [Teaching social studies]*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Goffman, E. (2016). *Günlük yaşamda benliğin sunumu [Presentation of self in daily life]*. (B. Cezar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal kitabın yayın tarihi 1956)
- Hunkins, F. P., Jeter, J., & Maxey P. F. (1982). *Social studies in the elementary school*. Columbus, Ohio: Merrill.
- İpek, İ. (2011). *İlköğretim 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler öğretim programındaki hedeflere uygunluğu yönünden incelenmesi [Assessment of citizen education primary 6th and 7th grade social studies course book and objectives of social studies teaching's curriculum in terms of appropriateness]* (Yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kasper, D. (2015). Sosyolojiyi dinamik ilişkilere odaklanarak geliştirmek. (Ö. Akkaya, Çev.). F. Depelteau & C. Powell (Eds.), *İlişkisel sosyoloji: Ontolojik ve teorik yönelimler [Conceptualizing relational sociology: Ontological and theoretical issues]* içinde (ss. 111-140). Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Mengi, A. (2014). *Sosyolojik boyutlarıyla otizm [Sociological dimensions of autism]* (Doktora tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook* (2nd ed). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Millî Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education] (2017). *MEB istatistikleri. Örgün eğitim*. http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_2018.pdf adresinden edinilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education] (2018a). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı [Elementary school grade 4 social studies book]*. Ankara: Tuna Maatbacılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education] (2018b). *Ortaokul 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı [Middle school grade 5 social studies book]*. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education] (2018c). *Ortaokul 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı [Middle school grade 6 social studies book]*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education] (2018d). *Ortaokul 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı [Middle school grade 7 social studies book]*. Ankara: MEB Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education] (2018e). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı [Social studies curriculum]*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20C4%B0LG%20C4%B0LER%20C3%96%20C4%9ERET%20C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden edinilmiştir.
- National Council for the Social Studies (1994). *Curriculum standards for social studies: expectations of excellence*. Washington DC: National Council For The Social Studies.
- Sunal, C. S., & Haas, M. E. (2005). *Social studies for the elementary and middle grades: A constructivist approach*. Boston: Allyn and Bacon.
- Tabachnick, B. R. (1991). Social studies: Elementary-school programs. In A. Lewy (Ed.), *International encyclopedia of curriculum* (pp. 725-731). Oxford: Pergamon.
- Türkiye İstatistik Kurumu [Turkish Statistical Institute] (2002). *Türkiye özürlüler araştırması*. (2002). <https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014899.pdf> adresinden edinilmiştir.
- World Health Organization [WHO] (2011). World report on disability. Retrieved from https://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/



Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education

Year: 2019, Volume: 20, No: 4, Page No: 707-736

DOI: 10.21565/ozelegitimdergisi.529379

RESEARCH

Received Date: 19.02.2019

Accepted Date: 16.10.2019

OnlineFirst: 28.10.2019

Examination of Social Studies Textbook and Curriculum from the Aspect of Disability

Abdurrahman Mengi *

Van Yüzüncü Yıl University

Abstract

This study aims to examine the Social Studies Textbook (SST) and Curriculum of Primary and Secondary Schools in terms of disability. The study tries to figure out how, how many times and in what contexts the concepts and themes related to disability are handled in the SST and Curriculum of Primary and Secondary Schools. Qualitative research approach has been adopted in this research. Data collection process started in September 2018 and finished in February 2019. The data of the study were obtained by document analysis and the data were analyzed with the content analysis technique in accordance with the stages of document review. The results show, in general, only two acquisitions out of the learning areas covered by the Social Studies Curriculum prepared by the Ministry of National Education. In this area of learning, 33 grades in the 4th and 5th grades of the primary school and 33 in the 6th grade and 31 in the 7th grade are given. With only two acquisitions, all of these gains were included in the disability phenomenon. A total of 26 different concepts and 8 visuals in the textbooks have focused attention on the issue of disability. Therefore, it has been concluded that the concept of disability in the SST and Curriculum is treated very little. At the end of the research, a number of suggestions have been made to eliminate the shortcomings in the existing sources of disability.

Keywords: Social studies course, curriculum, disability phenomenon, primary and secondary school, textbooks

Recommended Citation

Mengi, A. (2019). Examination of social studies textbook and curriculum from the aspect of disability. *Ankara University Faculty of Educational Sciences Journal of Special Education*, 20(4), 707-736. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.123456

***Corresponding Author:** Assist. Prof, E-mail: a.mengi76@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0001-5903-254X>

If a general definition is made, “disabled” refers to the individuals; whose physical, mental, spiritual and sensory abilities are loss at various levels due to congenital or any other reasons, who are restricted to full and active participation with other individuals in social areas, indoor and outdoor environments, and affected by social perceptions, attitudes, point of views and environmental conditions, and whom that needs counseling and support services throughout their life processes.

According to World Health Organization [WHO] (2011) data, 15% of the world's population is disabled. And according to the 2002 Turkey Disability research data 12.29% of the population is disabled in Turkey. (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] [Turkish Statistical Institute], 2002) This means that one out of the nine people has disabilities in Turkey. In recent years, both in the world and in Turkey the interest in disability research has been increasing. This research focuses on the examination of Social Studies Textbook (SST) and curriculum in terms of disability with a sociological perspective. The Social Studies Course (SSC) was first taught in educational institutions in the United States as a subject area or course. Especially in the 20th century, along with the increasing complexity of social life, increasing social change and social conflicts, SSC gained importance (Erden, 1998; Tabachnick, 1991). When it comes to Turkey, the course that called ‘Civics and Citizenship Information’ has been deemed appropriate to be taught for the first time in 1952, and at elementary and secondary schools during the Fifth Council of Education meetings (Anıl, 1999; Binbaşıoğlu, 1981). Then in 1967, History, Geography and Citizenship courses were combined under the name of Social Studies. This course is taught in the 1st, 2nd, and 3rd grades of secondary schools. In 1997, the National History and National Geography courses were abolished with the injunction of 8-year-compulsory and uninterrupted primary education. Instead, SSC was put in place. Thus, in the 4th, 5th, 6th, and 7th years of primary education, SSC was taught. Today, the SSC is taught in the 4th, 5th, 6th, and 7th grades considering the principle of spirality.

The SSC allows the individual to know himself/herself and others and to interact with others and environment (Hunkins, Jeter, & Maxey, 1982). The SSC can be considered as a curriculum that gives individuals a civilized citizenship for a democratic society, ties different parts of the society together, incorporates different disciplines, and provides students with personal, social and cultural experiences (National Council on Social Studies [NCSS], 1994: Sunal & Haas, 2005). In addition, according to the United States NCSS; “The main purpose of the Social Studies curriculum is to help the young generation improve their decision-making ability for the benefit of the public as being citizens of different cultures in an independent world” (İpek, 2011, p.12).

SST are one of the most important sources that shape the knowledge, perceptions and imagination of people from an early age with their texts and visuals. One of the most important lessons to educate citizens in educational institutions is Social Studies. When we look at the statistics of 2016-2017, it is seen that approximately 4.972.430 students received education in private and public primary schools within the body of Ministry of National Education [MNE]. In addition, it is seen that a total of 5.519.688 students were educated of which approximately 5 million 89 thousand and 203 of them are official, 287 thousand and 928 of them are private, and 142 thousand and 557 of them are in open education secondary schools (MEB, 2017). All of these students take the SSC. The SSC is an interdisciplinary course that has many disciplines related to social sciences. In addition, social events and phenomena are the subject of this course. When we look at disability as a social phenomenon, the SSC is expected to consider such a theme. Therefore, it is important to see how disability issues are included in the Social Studies curriculum because of the people’s point of view are shaped at a younger age towards people with disabilities. This research focuses on addressing the issue of disability in the updated Social Studies Curriculum and SST. Likewise, in the research process, firstly, it has been tried to reach the related literature. The studies on the handling of the disability issue in the textbooks were scanned and encountered the fact that there was only one study. No studies were found related to the content of the SST. Therefore, it has been found worthwhile to investigate the content of the SST in terms of addressing the issue of disability. Thus, the importance of this research has increased. Therefore, the scope of the research is limited only to the content of the SST and Primary School and Secondary School Social Studies Curriculum which is taught in Primary and Secondary Schools in 2018-2019.

The aim of this course is to examine the content of primary school and secondary school SST and Curriculum in terms of disability. In other words, it is aimed to determine how disability issues and visuals are presented in the context of SST and Curriculum, how frequently and in what contexts. It is also to determine whether disability issues and visuals are adequately involved in these sources. Therefore, the research was carried out with the four basic research questions given below.

1. Are there any learning areas, patterns, themes, acquisitions, concepts, information, visuals related to disability in the 4th grade SST and Curriculum? If there is, how is it handled?
2. Are there any learning areas, patterns, themes, acquisitions, concepts, information, visuals related to disability in the 5th Grade SST and Curriculum and how are they addressed? If there is, how is it handled?
3. Are there any learning areas, patterns, themes, acquisitions, concepts, information, visuals related to disability in the 6th Grade SST and Curriculum? If there is, how is it handled?
4. Are there any learning areas, patterns, themes, acquisitions, concepts, information, visuals related to disability in the 7th Grade SST and Curriculum? If there is, how is it handled?

Method

Qualitative research approach has been adopted in this research. In this study, document analysis technique was used based on the case study which is one of the qualitative research designs. In other words, document review, which is one of the qualitative research methods, was used to determine the learning areas, gains, skills and topics/themes related to disability in Social Studies 4th, 5th, 6th, and 7th Grade Course Books. In the course of this research, written and visual materials such as books, journals, biographies, diaries, letters, films, radio and television programs are examined. (Balci, 2001). Therefore, in this research, SSC Curriculum and Textbooks written and visual documents were examined by using the investigation technique depicted.

Data Collection Tools

Qualitative data collection tools were used in the study. Data collection process started in September 2018 and finished in February 2019. After the screening of the literature on the subject in the research process, the SST and Curriculum of the 4th, 5th, 6th, and 7th grades of the primary schools were examined during the 2018-2019 academic year. Research data were collected by document examination technique. Before the data were collected, a scanning list was formed consisting 37 words total, those directly related to the concept of disability. During the screening, 24 more concepts were determined. Thus, data were obtained with a total of 45 concepts given in Appendix A.

Data Analysis

The data of the research was analyzed by the content analysis technique appropriate to the document review stages. The data of the study were examined in terms of both content and visuals in detail. Data directly and indirectly related to disability are classified into specific topics/themes and codes. A part of the data obtained from the written and visual documents are photographed and presented in the findings section. To make the data more understandable, tables, figures and schemes are used in the presentation of the data sets. In addition, for the reliability of the research data, SST and Teaching Programs were independently screened for disability by two Social Studies teachers working in schools affiliated with Van Provincial Directorate of National Education. Thus, the expert opinions of the researcher were compared, and the analysis was supported by expert opinion that the data were consistent with each other.

Findings

2018-2019 Elementary and Secondary School Social Studies curriculum consists of seven learning areas in total. These are: "Individual and Society; Culture and Heritage; People, Places and Circles; Production, Distribution and Consumption; Science, Technology and Society; Active Citizenship; Global Links". The Ministry

of National Education teaches the same learning areas from 4th grade to 7th grade, in accordance with *the principle of spirality*. However, at each grade level, the gains related to the learning area vary. Yet, according to each learning area, achievements based on the class level are determined, and each grade level is taught with different achievements under the same learning area. Therefore, the findings of the research are given below in accordance with the grade level in order, starting from the 4th grades to 7th grades.

In the Primary School 4th Grade SST, it says; “Social Studies (SS).4.1.4. He puts himself in the position of other individuals with different characteristics birey as well as individuals with different abilities, tastes and personality traits, as well as disadvantaged individuals with disabilities (people with disabilities, poor, in need of state care or with chronic health problems) (Milli Eğitim Bakanlığı [Ministry of National Education: MNE], 2018), addressing within the scope of individual and community learning area. Furthermore, with the issue/theme of ‘If I Was Her/Him’ it was drawn attention to the accessibility of mostly physically handicapped individuals in physical space. For example, it is emphasized that the disabled people with wheelchairs have various difficulties due to the lack of suitable facilities for them on the streets and pavements, so there is a need for regulations to facilitate the life of disabled individuals. It was also pointed out that various plastic cap collection campaigns can support disabled people (SS. 4, p. 27). In addition, SS.4.1.5. Also, with a campaign named “I am aware, I respect differences” it was showed that disability is only a ‘difference’ and to evolve that perception of the community's understanding of disability to a positive state, Turkey Amputee National Team’s success of gaining European Amputee Championship in 2017 was called to attentions (SS. 4, p. 29).

It is also emphasized that individuals are different from each other with different aspects and individuals are different from each other not only with physical characteristics but also with their emotional, mental characteristics, interests, needs, and abilities. It was mentioned that different professions have emerged due to such differences and different abilities. For example, it has been pointed out that those with interest and ability in areas such as sports, music, science and painting have different occupations. In addition, it was emphasized that it is necessary to recognize individual differences and respect them, to know that ‘each person is unique and special’, so we should approach others’ choices in their lives with tolerance. Thus, it was mentioned that everyone should be respectful and tolerant to the people with disabilities, and that they should be accepted as they are, never be criticized because of their disabilities and should not be ridiculed. It has been explained that if individuals with disabilities need support, they need to be helped with sincerity, and that the playing needs of children with disabilities should be met through games appropriate to their disabilities. In addition, it has been mentioned that people who mock, ignore, upsets people with disabilities should be warned and such behaviors should be prevented.

In the subject of fourth unit of the textbook, “Science, Technology and Society”, in the learning theme “Lets make invention”, “Talking Drug Box” that offers vocal reading of drug prescriptions for blind individuals was presented (SS. 4, p. 112). By this way, an important problem of visually impaired individuals was pointed. Again, with “Use without Damage” subject/theme is used to address hearing loss issues caused by electronic devices such as mobile phones (SS. 4., s. 114). It is explained that spending more time on computer adversely affects the mental health of individuals (SB. 4., p. 115) and that visual problems may occur in individuals when the TV is watched from a too close distance (SS. 4., p. 116).

In the sixth unit, it has been mentioned that facilitating the lives of children with disabilities is one of the basic duties of the State, based on the United Nations Convention on the Rights of the Child on the topic / theme with the “Active Citizenship” learning area and the “Child Rights Recognition” theme (SS. 4, p. 153), and it is emphasized that states have the duty to guarantee the dignity of children with disabilities and to participate actively in social life and to benefit from special care (SS. 4., s. 156).

In the 2018-2019 academic year, the textbook that was determined by the Ministry of National Education; in the 5th grades Social Information Textbook, with the “Children's Rights” theme, it has been addressed to the United Nations Convention on the Rights of the Child in the 5th Grade SST as in the 4th Grade book, in accordance with the program's principle of spirality. The 5th Grade SST also deals with Articles 23 and 24 of the Convention.

Article 23: Party States agree that children with mental or physical disabilities have a full life under conditions that guarantee their dignity, develop their self-confidence and facilitate their active participation in social life. Article 24: Party States shall recognize the right of the child to the benefit of the institutions providing the best possible health, medical care and rehabilitation services (SS. 5., s. 27).

In the third unit, with the theme of “The Effect of Natural Disasters on Our Life”, “People, Places and Environments” learning area was addressed, and these informations was given: 17.480 citizens lost their lives as a result of the August 17th 1999 Marmara Earthquake, 23.781 were injured, and 505 were disabled. It was also mentioned that some of the survivors were disabled after the earthquake and therefore the earthquake had long-lasting effects on the mental and physical health of the people living the earthquake (SS. 5, p. 86).

In the fifth unit, with the theme of “Developing New Ideas” with Production, Distribution and Consumption learning area, it was pointed out that a high school student talked about a software that translates speech into sign language, and communication difficulties and sign language importance of hearing impaired individuals (SS. 5, p. 142). In addition, it has been emphasized that disabled ramps on municipal buses provide ease of access for persons with disabilities (SS. 5, p. 143).

In the sixth unit, with the theme of “Active Citizenship” learning area, the theme “Public Serving Institutions” is emphasized that special education institutions serving to meet educational needs of individuals with disabilities should take the necessary measures to raise special and vulnerable children (SS. 5, p. 154). It was also pointed out that institutions providing sheltering services to meet housing needs, for example, meet the housing and nutritional needs of elderly people in nursing homes (SS. 5, p. 154).

In the 2018-2019 academic year, the Ministry of National Education identified as a textbook; the first unit, “Individual and Society”, focuses on the subject/theme of “I’m breaking the Prejudices” area and the individuals with special needs in the program.

In addition, in the Social Studies Curriculum, gaining the understanding of “*SS.6.1.3. In order to live in harmony in society, they question the prejudices against differences*”, and the following explanation of the achievement and “examines the stereotypes of the judiciary and prejudices seen from time to time against different people and groups. It is emphasized that social cohesion requires respect for individuals from different socioeconomic groups as well as for different ethnic, religious and sectarian identities as well as individuals with special needs” (SS. 6.1.3., S, 20). For example, “Fulya Akkaya, a visually impaired student from Konya, ranked first at the university entrance exam in Turkey, and got acception to Bogazici University, Faculty of Economics” (SS. 6, p. 25) says the news article in order to support individuals with disabilities even in the most difficult exam successful results have been emphasizing they can get. In addition, with the theme of “We are stronger together”, within the scope of “Every Person is Special” project, an exemplary behavior regarding awareness and sensitivity was paid attention by visiting children in need of special education in formal special education schools.

In the 2018-2019 academic year, in the textbook that was determined by the Ministry of National Education; the subject / theme of “in Man is the State of Life” with the learning area of “Culture and Heritage”, in the text of Shaykh Edebalı’s Osman Gaziye Nasihati, he says: You shall know, best of the horse is called as ‘doru’ (bay), best of the man is called as ‘deli’ (crazy) (SS. 7, p. 52). Here, the word crazy directly expresses bravery, but indirectly implies a negative meaning. In the fifth unit, with the “Production, Distribution and Consumption” learning area and the “Foundation Means Civilization” theme is mentioned and the word “Bimarhane (Disabled Care Centers in the Ottoman Period)” is also mentioned (SS. 7, p. 170). In the sixth unit, the subject/theme of “I Love My Republic” was discussed in relation to the “Active Citizenship” learning area. Here too, the emphasis is placed for the victims of disaster, the needy for help and the activities for the elderly people in a social state (SS. 6, p. 209).

Discussion and Conclusion

By this research, only one academic paper has been reached, and that is: "Textbook on Disability Recommendations" by Çayır and Ergün (2017). Therefore, the results of this study are limited in comparison with previous studies. Likewise, when the results of this study were compared with the results of a single study, the significance level of meaningfulness of the disability issue in textbooks was found to be similar. For example, in the "Report of Disability Recommendations in Textbooks", Çayır and Ergün (2017), we have reached the following results: As a result of the research, it has been determined that textbooks are one of the sources that support and produce prejudice and stereotypes such as "feeling deficient, being needy, inability to do things, being insolvent" for people with disabilities.

In textbooks, it is found that the number of examples depicting the disabled in social life and emphasizing the human rights perspective is almost negligible. In the books examined within the scope of the study, it is emphasized that the texts and visuals written or quoted about the disability are usually presented together with the "elderly, the female, the fond, and the orphans", and the people with disabilities are presented as individuals "to be brought into society".

In a significant part of the themes and patterns in the texts and visuals in SST, the people with disabilities are portrayed as people who cannot go out, are unable to work, cannot work, are pitiful and in need of help. Thus, as a confidential message, discrimination in the basic patterns of disability led to discrimination in the discourse by drawing attention to the inadequate, incomplete, useless and poorness of the individuals with disabilities. Because, the lack of arrangements to ensure that individuals with disabilities have an equal level of social life are not mentioned in the SST. In addition, it is seen as a problem that can be solved by financial assistance such as problems of disabled individuals, disability pension and aid campaigns. It encourages individuals with disabilities to be thought as a disadvantaged social group, and even reinforces the perception that people with disabilities are second-class citizens.

The concepts related to disability were included in the 4th Grade the SST and Curriculum. For example, in the area of learning called "Individual and Society"; "Puts himself in the place of other individuals with different characteristics and meets the different characteristics of other individuals with respect" and a text constitution has been made for people feeling the empathy, for example; the powerful to the weak, ugly to the beautiful people, healthy to the sick and healthy to the individuals with disabilities. False fiction also cannot create the correct perception, because, indirectly, the concept of "difference" is defined as "other". The notion of difference is more focused on individual differences and the emphasis on the fact that individuals are different from each other physically, mentally and emotionally has come to the fore in the pattern. Therefore, disability is generally presented as a separate identity in the SST's. This will take place in the memory of the students who see SST as a lesson at younger ages to reinforce the distinction between individuals with disabilities and individuals with typical development as a separate identity. However, disability is not a different identity, but a social phenomenon every individual may live. Just as people are struggling with basic problems such as poverty, unemployment and homelessness, it should also be considered as a normal problem when they face a disability as a social phenomenon. So, SST is an important textbook in building the right perception of individuals at younger ages. Since the SSC has a multidisciplinary field, it is important to obtain support from Sociologists, Psychologists and Language Scientists who are familiar with Children's Literature. Because one of the most important goals of SSC is to provide social integration in the context of active citizenship. Social integration should not be based on discrimination, but on the basis of equal citizenship. Therefore, the provision of disability as a separate identity in the SST's is inconvenient for social integration. For this purpose, it is extremely important to choose the concept and language used in textbooks according to the level of children. This is because the content of the History and Geography courses covers a large part of the SST content.

In addition, content related to other disciplines such as Sociology, Psychology, Philosophy, Anthropology, Archeology and Art History has been tried to be given with short and transient themes. Hence, the

content of the SST is stuck between past historical events and geographic issues, rather than focusing on the most basic problems and issues of human being, far from social phenomena such as disability. Based on the findings of the present study, it is possible to say that when it is taken into consideration the learning areas, subject/theme, acquisition and skills that are discussed by the the SST and Curriculum, they are insufficient to raise awareness of the phenomenon of disability. This is because it has been determined that the phenomenon of disability in the SST and Curriculum is underdeveloped. In fact, the subject/themes discussed in the available sources are not presented in a sufficient and correct way in terms of content; therefore, a number of important recommendations have been made for the correction of the deficiencies identified in these sources.

Suggestions

The Ministry of National Education should not present disability as a separate identity in the SST's prepared by the Board of Education as a textbook. Social and social studies, such as social studies and interactions in the textbooks used in the selection of language and visual selection should be taken into consideration. Conditions such as disability should not be presented as an unusual, extreme situation. It should be emphasized that disability is a normal situation in human life, negative attitudes towards individuals with disabilities are not normal. Thus, the negative perception about disability in the social universe should be turned into 'normal' with the help of textbooks at younger ages.

The examples of negative attitudes, behaviors and negative perspectives that people with disabilities face in their social life should be presented in the SST. The SST and Curriculum should be prepared in accordance with the rights-based approach and should include texts that will strengthen and disseminate a positive outlook while presenting the disability phenomenon. Hierarchical classifications that allow normal and disability comparisons should not be made and should avoid improperly expressing statements. Thus, students should gain a positive outlook and raise awareness.

Ek A

Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca 2018-2019 Eğitim Öğretim Yılında Ders Kitabı Olarak Belirlenen Sosyal Bilgiler Kitaplarının Künyeleri

İlkokul 4. Sınıf SBDK; MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın (TTKB) 28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla (ekli listenin 25. sırasında) 2018-2019 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitabın tüm hakları Tuna Maatbacılık A.Ş.'ne aittir.

Ortaokul 5. Sınıf SBDK; MEB, TTKB'nın 28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla (ekli listenin 84. sırasında) 2018-2019 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitabın tüm hakları Anadolu Yayıncılık'a aittir.

Ortaokul 6. Sınıf SBDK; MEB, TTKB'nın 25 Haziran 2018 tarih ve 12254648 sayılı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitabın tüm hakları MEB'e aittir.

Ortaokul 7. Sınıf SBDK; MEB, TTKB'nın 28 Mayıs 2018 tarih ve 78 sayılı kararıyla 2018-2019 öğretim yılından itibaren ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Kitabın tüm hakları MEB'e aittir.

Ek B

Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Engellilik İle İlişkili Kavramların Kullanım Sıklığı

Sıra No	Temel kavramlar	4. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	5. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	6. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı	7. sınıf kitap sayfa numarası ve kullanım sıklığı
1	Akli dengesi olmayan/ anormal				
2	Ampute				
3	Bakıma muhtaç				
4	Bedensel engelli				
5	Bimarhane				
6	Bireysel eğitim				
7	Bipolar				
8	Braille alfabesi				
9	Destek/grup eğitimi				
10	Dilsiz/Konuşamayan				
11	Duyma kayıpları				
12	Down sendromu				
13	Engel				
14	Engelli				
15	Engelli çocuk				
16	Engelli Rampası				
17	Fiziksel/ortopedik engelli				
18	Görme engelli				
19	Hiperaktif				
20	İşaret dili				
21	İşitme engelli				
22	İşitme cihazı				
23	İşitme kayıpları				
24	İşitsel				
25	Kaynaştırma				
26	Kılavuz şerit				
27	Koltuk değneği				
28	Konuşma güçlüğü				
29	Kör/göremeyen				
30	Mental				
31	Otizmlı				
32	Özel bakım				
33	Özel eğitim				
34	Özel gereksinimli				
35	Özel sporcular				
36	Özürlü				
37	Protez				
38	Rehabilitasyon				
39	Sağır				
40	Sakat				
41	Sesli sinyalizasyon				
42	Savaş engellisi				
43	Tekerlekli sandalye				
44	Yürüme engelli				
45	Zihinsel				